

המרכז למחקרים אסטרטגיים לאומיים

ציר פילדלפי במבחן הזמן: שמירת הגבולות החיצוניים של רצועת עזה כאינטרס ישראלי מובהק, ומשמעותה למלחמת חרבות ברזל

מנהלים: יאיר קרטמן ויעקב יקיר
חוקר: יאיר קליינבאום | עריכה: יוסי הלוי

אלול תשפ"ד | ספטמבר 2024

הקדמה

מאז שמחת תורה תשפ"ד (כ"ב תשרי - 7.10.23) נתונה ישראל במלחמה רב-זירתית. עיקר המאמץ של ישראל בשטח הופנה לתמרון קרקעי ברצועת עזה, מיטוט השלטון הצבאי והמדיני של חמאס והשבת החטופים (101 שנותרו נכון לכ"ח אב תשפ"ד 1.9.24).

הלחימה בארגון חיזבאללה ובאיראן מהאוויר ומהים מתלווה לעלייה במספר הפיגועים ביהודה ושומרון, עד שלאחרונה, בכ"ד אב תשפ"ד, יצא צה"ל למבצע 'מחנות קיץ' במחנות הפליטים בטול-כרם ובג'נין.

במהלך חודשי המלחמה עולה שאלת 'היום שאחרי' ברצועת עזה כשברור לכל כי קיים צורך לתרגם הישגים צבאיים לפתרון יציב, שימנע צמיחת איום לריבונותה וביטחונה של ישראל מתוך שטח הרצועה.

מבלי להיכנס לשאלת אופי השלטון בעזה ביום שלאחר המלחמה, **מסמך זה טוען כי שמירת האינטרס הביטחוני-ריבוני של ישראל מצריכה שמירה על גישה בלעדית לגבולות רצועת עזה**. כלומר, ציר פילדלפי ומעבר רפיח מדרום, וגבול נוסף מצפון לרצועה.

מסמך זה יעסוק בחשיבותו של ציר פילדלפי בשל היותו קו הגבול כיום, ובהדגשת הצורך בביטחון הגבולות בכלל וביטחון הגבול הדרומי של רצועת עזה בפרט, תוך שהוא בוחן היבטים טופוגרפיים היסטוריים ומדיניים.

מבוא – חשיבותה של עזה כנגזרת של טופוגרפיה, היסטוריה צבאית וגיאוגרפיה

טרם החל הסכסוך הישראלי-ערבי, 2,400 שנות היסטוריה צבאית וכלכלית לימדו כי עזה חיונית למניעת איומים לריבון שמצפון במישור, מדרום במדבר ומזרח בשפלה ובנגב.

רוב כובשי הארץ נעו דרכה, בין בראשית כיבושיהם בין במהלך השלמתם.

הסיבה שמוקדון, נפוליאון ואלנבי בחרו דווקא בה ולא בשדרת ההר המרכזי, הייתה משום שעזה היא הנקודה היחידה בארץ החולשת על שלושה צירים בין-יבשתיים:

דרך הים - בין נמלי מצרים והלבנט.

דרך החוף - מצור בצפון ועד הנילוס, דרך אל-עריש בדרום.

דרך הבשמים (הנבטים) - מהמדבר הערבי, דרך הנגב, לשפת הים התיכון.

בכל אחת מהדרכים הללו, נותרה עזה קריטית לתנועה רציפה ובטוחה במרחב לאורך ההיסטוריה. גם בעידן ה-IA, אף שהמציאות הדמוגרפית בעזה מהווה אתגר, הרי שהגיאוגרפיה נותרה כשהייתה - עזה עודנה הנקודה היחידה בארץ שבידה לחלוש על המישור, הנגב, השפלה והים.

לכך יש לצרף את העובדה כי מדובר בנקודת הקצה המערבית, המהווה בסיס טבעי לדרך העולה

מזרחה אל גב ההר. הבינו זאת היטב המצרים וניסו לנצל זאת ברמת רחל עוד ב-1948.

לא לחינם בעזה העותמאנים והביזנטים החלו את אובדן שליטתם בארץ, בסמוך לה - מגדל - הבטיחו סופית הצלבנים את החוף, ודרכה, ולא דרך הגליל כמקובל לחשוב, החלו צבאות-ערב בכיבושיהם האגדיים. במילים פשוטות, השליטה על היוצא והכנס אל ומתוך העיר עזה שבצפון והעיר רפיח שבדרום (בסיס מצרי עוד מהאלף הראשון לפני הספירה), קריטית לסיכול איומים לריבון משאר גבולות וחבלי הארץ.

שליטה בקו עזה-רפיח הנקרא 'רצועת עזה', מעניקה שליטה על:

דרך המדבר לבאים ממזרח למערב (ולהיפך) - אובדנה יוצר נתק בין יישובי הנגב לשאר מדינת ישראל.

דרך החוף לבאים מדרום לצפון - אובדנה מנגיש את מישורי החוף והשפלה ומספק קו מעבר להר הדרומי.

למעשה, מעזה נוצרים התנאים לבידוד הנגב, להשתלטות על רכס ההר הדרומי ולפלישה למישור החוף.¹ לא זאת אף זאת: משום שמאחוריה הים, מדרומה המדבר, מצפונה המישור הפורה ומזרחה המדבר הבלתי-הררי - עזה הינה יחידה טופוגרפית המכוונת בפני עצמה להתפשטות ולביזור חוצה, מקדמת דנא.

כפי שלמדה ישראל בדם יקר, בייחוד באירועי שמחת תורה תשפ"ד, שדה הקרב בעידן הטכנולוגי והמודרני לא יכול לשנות השפעות של היסטוריה, גיאוגרפיה וטופוגרפיה. אדרבא, כפי שהסביר יגאל אלון לשר החוץ הצרפתי בעבר - ההתפתחות הטכנולוגית הופכת כל דוגם למשמעותי עוד יותר עבור המגן.²

מושכלות ראשוניות אלה הובילו לכך שמימין ומשמאל, מתוך תפיסה ביטחונית מובהקת ומתוך הבנה שאחיזה ישראלית ברצועת עזה ובמיוחד בגבולה הדרומי נצרכת לשליטה מיטבית בדרכי הארץ, בוצעו פעולות ביטחון והתיישבות קדחתניות בהסכמה ציבורית רחבה על ידי ממשלות אשכול, רבין, מאיר, בגין, פרס, ושמיר - עם כיבושה בפעם השלישית ב-1967 (לאחר 1949 ו-1956).

ממשלות המערך הובילו את ההתיישבות ברצועה ובפתחת רפיח (חבל ימית). בראשן עמדו אסטרטגים כמשה דיין ויגאל אלון. הללו ביקשו לאטום מעבר אמל"ח וסחורות אסורות מדרומה, ואף מידע ותעמולה בלתי רצויים המועברים דרך החוף באמצעות מסיתים ובעלי עניין ובסיוע סוחרי נשק וסמים.

בעבורם, רפיח הייתה לנקודה הדרומית האסטרטגית שבדרום הרצועה, ועזה לנמל הים הטבעי עם ריכוז דמוגרפי חשוב בצפונה, וביניהן מוכרחה ישראל להישאר כשליטה ביטחונית בלעדית.³ כה חשובות היו עזה ורפיח לביטחון הלאומי בעיני דיין, גלילי, גולדה ואלון, עד שפתחת רפיח על עשרות יישוביה נבנתה מדרום לרצועה רק כדי לאגפה, במהלך השנים 1968 ל-1977.

1. אלה הקווים בהם נעו הבריטים מעזה ומבאר שבע בכיבוש הארץ מידי העות'מאנים במלחמת העולם הראשונה.

2. ארכיון המדינה, דברי שר החוץ יגאל אלון לשר החוץ הצרפתי בעקבות ההכרה הצרפתית בארגון לשחרור פלסטין, נובמבר 1974.

3. על ציר זה, ובסביבות עזה, לחמו על הדרך צפונה מלכי האשורים והמצרים, כמו גם הסלג'וקים והממלוכים בדרך לכיבושיהם הדרומיים בנילוס.

כיום, משעה שפתחת רפיח פונתה, הקו היחיד ברצועה שאינו גובל בישראל הוא ציר פילדלפי - קו עקבה-רפיח - הגובל עם מצרים.

המסמך יעסוק בחשיבות הציר, בייחוד סביב סוגיית יחסי ישראל-מצרים-חמאס.

א. היחס לרצועת עזה וגבולה הדרומי מהקמת המדינה ועד למלחמת ששת הימים

התהוות ציר פילדלפי והשפעתו על ביטחון ישראל בין השנים 1948-1967

הבריטים והעותמאנים הניחו כי רצועת עזה הינה יחידה טריטוריאלית המהווה 'שער כניסה' לארץ ישראל מכיוון מצרים. לכן הם חצו את רפיח בחלוקת קו עקבה-רפיח, לימים ציר פילדלפי, ב-1906. במלחמת העולם הראשונה, בינואר 1917, כבשו הבריטים את רפיח ולאחר מכן נכנסו למסכת קרבות גורלית על עזה, שלאחריה ובתום הקרב על באר שבע, כבשו את הארץ כולה.⁴ בתום המנדט ומיום הכרזת המדינה, בכל מלחמה מצרית-ישראלית, למעט מלחמת יוה"כ, רפיח ועזה נכבשו בכדי לבודדן מהעורף הלוגיסטי והמבצעי מן המדבר.

כך במבצע חורב (1949), במלחמת סיני (1956), ובמלחמת ששת הימים (1967) שלאחריה שלטה ישראל בגבול הרצועה הדרומי עד הסכם קהיר (1994).

הנסיגה הראשונה מעזה

בשלהי מלחמת הקוממיות, לאחר עיצוב הגבולות הצפוניים והמזרחיים, התרכזו כוחות מצריים בתגבור חטיבות האחים המוסלמים בצירים היוצאים את הרצועה ואיימו על תוככי הנגב, השפלה והחוף. התנהלו שם קרבות עזים מאוד.

עזה הייתה לבסיס העיקרי מתוכו יצאו הכוחות המצריים. במבצע יואב (אוקטובר 1948) ובמבצע חורב (דצמבר-ינואר 1949) ניסה צה"ל לקעקע את בסיס השליטה המצרי שנותר נקודת ההתנגדות העיקשת ביותר במלחמה.

עזה שימשה כמסדרון תחבורה ולוגיסטיקה, מה שאילץ את צה"ל לתקוף את סביבותיה במהלך הקרבות במטרה:

לבודד את השפעתה על קו החוף במבצע חורב.

לנתקה מהמצור על באר שבע במבצע יואב.

4. למהלך זה של הבריטים קדמה תפיסתה (ללא התנגדות) של אל-עריש. התפיסה הייתה משמעותית בכך שסיפקה ציר ימי למדינות הים התיכון.

גם בתום המלחמה ברור היה כי עזה תהפוך לאיום ביטחוני, לכן אפילו שר חוץ שנתפס כיונה מדינית, שר החוץ שרת, התחבט ביחס למסירתה לידי המצרים במהלך שיחות רודוס, בטענה כי הדבר ישמש תקדים מסוכן לויתור על חלקים מהגליל לטובת לבנון. בכירים אחרים תיארו את ההחזרה כ'סכנת התאבדות'⁵.

ברודוס תבעה ישראל נסיגה מצרית לקו המנדטורי: "לא יתכן כי בתוך ארצנו תשב מדינה גדולה" סבר דוד בן גוריון. הממשלה אף החליטה כי אם יתאפשר - יבוצע סיפוח. החשש העיקרי היה שעזה תהפוך למוקד להשפעה זרה (כולל חשש מופגן מהשפעה בריטית אפשרית) על ענייני המדינה ועל הפיכת הפליטים בשטחה, שזה עתה שילשו את מניין אוכלוסייתה, לגורם מוסת ועוין.⁶

הקצינים שייצגו את ישראל ברודוס מיאנו לוותר על העיר בשל חשיבותה הגיאוגרפית והטופוגרפית. כבר ב-1943 היא נכללה בתוכנית רוכל-לב,⁷ בה נטען על ידי בכירי 'ההגנה' שעצמאות טריטוריאלית חייבת לכלול את רפיח כיוון שהיא תבסס שליטה על קו המים הדרום-מערבי ותהיה מוצב דרומי לבאים מדרך הנגב.⁸

חשיבות רפיח ועזה לא נלמדה רק מהמלחמה הטרייה, אלא בעיקר ממחיר הדמים ששילמו הבריטים. כשלוש פעמים שונות נלחמו עליה בשל היותה שער הכניסה המגן על כיבושיהם במצרים, המבטיח את ירושלים (ההר) מפני באי הים והחוף, החולש מצפון על שער הנגב והמדבר הארץ-ישראלי והמהווה נתיב יבשתי לנכסיה ביתר ארצות ערב.⁹ לבסוף, חרף המודעות לסכנות הקיימות, נסוגה ישראל מעזה ומרפיח בעקבות לחץ אמריקאי.

תוצאות הנסיגה: מדינה במצור וטרור מתפרץ מרצועת עזה

מחיר הנסיגה היה פריצת אינתיפאדת הפאדין (בתחילה כיחידות מסתננים ולאחר מכן כארגון מסודר), והפיכת עזה לבסיס הטרור הגדול במזרח התיכון המסתייע בגדודי טרור פלסטיניים המכוונים, מחומשים, וממומנים ע"י ממשלת מצרים. אלו אשר הביאו למאות נרצחים בשנים 1951-1956, ובעקבות זאת הובילו את ישראל לצאת למבצע 'חץ שחור' ולאחריו למבצע 'קדש'.

הפדאיון נשלחו דרך רצועת עזה ויהודה ושומרון לבצע פעולות טרור כנגד צה"ל ואזרחי ישראל. פעולותיהם נשאו אופי חייתי וברוטלי במיוחד, שכלל מעשי אונס והשחתת גופות. לאלה הייתה השפעה פסיכולוגית בלתי מבוטלת על המורל במדינה הצעירה.

כך סיכם את השפעת פעולות ההסתננות הרצחניות בישראל של שנות ה-50 ההיסטוריון הצבאי

5. יעקב טובי, דוד בן גוריון, משה שרת וסוגיית מעמדה של רצועת עזה 1948-1956, עיונים בתקומת ישראל כרך 13, (2003), עמ' 139-162.

6. החלטת ממשלה ב-3 במאי 1949.

7. כחלק מהרצון להקמת ישות מדינית עצמאית בארץ ישראל, ביקשו ראשי ארגון ההגנה לתכנן את הרחבת ההתיישבות בארץ מנקודת מבט אסטרטגית. המתכננים העיקריים היו יוסף רוכל ורפאל לב, שהחלו בעבודות מחקר ותכנון לבקשת משה סנה.

8. טובי, 2003.

9. שלוש פעמים עזה - או שיעור במצביאות, יהודה ואלך.

שלום זכי:

"ההעזה הרבה שגילו המסתננים באחדות מפעולותיהם, החדירות התכופות למדי לריכוזי אוכלוסין במרכז הארץ, ההתעצמות המאיימת של כלל מדינות ערב, אופייה 'השברירי' של החברה הישראלית בתקופת זמן זו, עמדתם הבלתי אוהדת של המעצמות והאו"ם, המצב הכלכלי הקשה במדינה, ומעל לכל התחושה הבלתי מעוררת כי מאחורי פעולות המסתננים עומדות מדינות ערב, וכי מטרתם הברורה היא השמדתה הפיסית של מדינת ישראל - כל אלה תרמו תרומה מכרעת להתבססות של תחושת החרדה הכבדה ששלטה בציבור בתקופת זמן זו על רקע פעילות המסתננים".¹⁰

פעולות התגמול, מבצע 'חץ שחור' ומלחמת סיני

האיום המתמשך הוביל להכרה מצד דוד בן גוריון והרמטכ"ל משה דיין כי ההכוונה המצרית היא הפקטור האסטרטגי המערער על ריבונותה הטריטוריאלית של ישראל, והיא עושה זאת באמצעות שימוש טקטי בבעיית הפליטים הפלסטינית.

מצרים מצידה רדתה בעזתים באמצעות עוצרי לילה, הימנעות מפיתוח כלכלי ואי-שיקום הפליטים. מצד שני, סיעה בהחדרת נשק ותעמולה אנטישמית שליבו את סנטימנט ההתנגדות הפלסטיני. מראשית 1955 הפכה תנועת ההתנגדות לצבא מאורגן, מאומן ומודרני המחזיק בנשק רב שכוון אל גוש דן ואל השפלה מדרום.

בהנהגה הישראלית הובן כי ישראל צריכה להגיב לפעילות המערערת את ריבונותה הטריטוריאלית.

במקביל, הטרור הוביל להתגברות פעולות התגמול המפורסמות של יחידת 101. 'שלב הביניים' היה בפעולת 'חץ-שחור' כאשר בפברואר 1955 כוח צנחנים בפיקודם של אהרן דוידי ואריאל שרון תקף מספר מתקנים אסטרטגיים ברצועה והרג עשרות חיילים מצריים. בעקבות הפעולה, לראשונה מ-1949, הופגז ישוב ישראלי - קיבוץ ניר עוז באפריל 1955.

מדיניות התגמול פגעה במורל האויב ובמתקניו הביטחוניים וגבתה מחיר יקר, אך לא הביאה להפסקת הטרור.

לאחר מבצע 'חץ שחור', הובילה מצרים בעזרת לוחמי הפדאיון ובפיקודו של מוסטפא חאפז פעולות טרור עמוקות יותר שהגיעו דרך רצועת עזה עד לנס ציונה! במקביל עמלה ישראל על בניית טבעת יישובים העוטפת את עזה.

המשך הטרור, חזרתו של דוד בן גוריון לתפקיד ראש הממשלה לאחר הפסקה של שנה וחצי, ולבסוף חתימת עסקת הנשק הציכוסלובקית, כל אלה הובילו את ישראל להתייצב כחלק מקואליציה צרפתית-בריטית לקראת מלחמת סיני בקיץ 1956.

מבחינת ישראל, המטרה האסטרטגית החשובה מכל הייתה לבדוד את הרצועה ממצרים, באמצעות הבהרה למצרים כי שימוש בעזה כבסיס טרור יעלה להם במדבר סיני.

10. שלום זכי, בתוך: חץ שחור: פעולת עזה ומדיניות הגמול של ישראל בשנות ה-50, קובץ מאמרים, מערכות, תל אביב, עמ' 146.

כך נכבשה בשנית רצועת עזה. הפעם, דוד בן גוריון נשבע שלא יוותר עליה בקלות, ויצא למערכה מדינית בת שישה חודשים ויותר, בניסיון לשמרה כחלק ממדינת ישראל. גם בעורף נרשם קונצנזוס חוצה מפלגות שקרא לסיפוח רצועת עזה ושארם-א-שייח. אך בדומה למלחמת העצמאות, גם עתה נאלצה ישראל לסגת מהרצועה בשנית, הפעם בשל איום סובייטי (בהשמדה) ולחץ אמריקאי (בחרם).

ב. הקונצנזוס הציבורי ביחס לחשיבות הגבול הדרומי של הרצועה, בין ששת הימים (1967) לנסיגה מימית (1982)

תנופת התיישבות בעזה ובחבל ימית 1967-1979

ערב מלחמת ששת הימים. עשור של שקט יחסי עבר כאשר מרבית החיכוך בגבול הצפוני. השקט נוצל על ידי מצרים להפיכת עזה לבסיס אמל"ח ענק ולמרכזו של צבא שוקיירי המצרי-פלסטיני, ומצרים נערכה להשתמש ברצועה לביצוע פלישה נרחבת לישראל בעזרת חטיבותיה.

מתקפת המנע הישראלית, בה הרצועה נכבשה מדרום כמובן, סימנה את הפעם השלישית בה ישראל מבצעת כיבוש של שטח הרצועה בתוך 18 שנה. ישראל החליטה כי עזה לא תשוב לתקוף אותה ברביעית.

מתקפת המנע הישראלית, בה הרצועה נכבשה מדרום כמובן, סימנה את הפעם השלישית בה ישראל מבצעת כיבוש של שטח הרצועה בתוך 18 שנה. ישראל החליטה כי עזה לא תשוב לתקוף אותה ברביעית.

תוכנית התיישבות וביטחון, המאגפת את הרצועה מדרום בפתחת רפיח ומבתרת את צירי הטרור, הוחלה למעשה החל מ-1968. התוכנית כללה הקמת עשרות נקודות התיישבות בחבל רפיח, בגוש קטיף ובמספר מקטעים

בתוך הרצועה, זאת על פי תוכנית 'חמש האצבעות' של אלוף פיקוד הדרום אריאל שרון.¹¹

אזורי התיישבות נועדו לנטרל מעבר והתבססות של גורמים עוינים בצירים החשובים עליהם חלשה ישראל, ולחסום קשר בלתי אמצעי של ערבים לים ולמדבר.¹²

במישור האזרחי, התבססות השלטון הישראלי ברצועה אופיינה בגישת שיטור שהפסיקה את מדיניות העוצרים המצרית. בד בבד אימץ המנהל האזרחי מדיניות שיקום ובינוי בניסיון להיטיב את תנאי חייה של האוכלוסייה, ואף לשווקה לעולם למטרות הסברה. הרצועה אף שולבה בתוכנית המפעל הדרומי של בכיר ועדת התיישבות רענן ויץ, ותוכניתו זכתה לאישור ולהתלהבות מצד ישראל גלילי ויגאל

11. מדרום לעיר רפיח - פתחת רפיח.

12. דרום-מערב הרצועה למול הים - נצר חזני (קטיף).

3. קו הים ואל-עריש - נח"ל ים ונאות סיני.

4. בצפון-מרכז הרצועה - נצרים.

5. במרכז הרצועה, על מסדרון כיסופים - כפר דרום.

6. בין חאן יונס לרפיח - מורג.

10. היאחזיות הנח"ל ליד אל-עריש קמו ראשונות (1967), אחריהן עלתה דקלה שבפתחת רפיח (1969), חודש אחרי כן הוקם כפר דרום (1970), לאחר מכן שדות שבפתחה (1971), נצרים ומורג בלב הרצועה (1972), ונצר חזני הוקמה למול הים (1973). בפועל רק בשנת 1974 החל הפיתוח המאסיבי של ימית וב-1978 הפיתוח המאסיבי של קטיף (שעל הקמתו הורה יצחק רבין).

אלון, ואף מצד ותיקי השומר הצעיר ומפ"ם יעקב חזן ומאיר יערי.

גם כאשר גבר הטרור בשנים 1969-1971, לא הרתיע הדבר כהוא זה את ראשי המערך מהמשך מימוש תוכניותיהם - להיפך.

כדברי ישראל גלילי מאחדות העבודה:

"המדיניות של הממשלה בזכות ההתנחלות ברורה לחלוטין. היא מדברת גם על היאחזויות וגם על יישובי קבע. המדיניות הזאת נובעת קודם כל מן האידיאולוגיה הציונית סוציאליסטית. אנו רואים בהתנחלות כורח ביטחוני... באין שלום אנו מחזיקים בכל קווי הפסקת האש... אשר לרצועת עזה... קמו יישובים ברצועת עזה ולא היה עליהם ערעור מצד גורמי הקואליציה, וגם לא מצד הקיבוצים של מפלגת הפועלים המאוחדת".¹³

גלילי הבהיר כי מבחינת הממשלה תישאר עזה כחלק מגוף מדינת ישראל גם בעתיד. הנחה זו התבססה על כך שבעיית הפליטים של עזה לא תיפטר בשטח הרצועה, עמדה שכל ממשלות ישראל החזיקו בה עד 1978 לכל הפחות.

העובדה ש'מלחמת הקוממיות' ב-1948/9 הפכה אותה לבסיס הפדאיון, ומבצע 'קדש' לבסיס צבא שוקיירי, הביאה להכרה כי אין להפוך עוד את עזה לבסיס קדמי לתל אביב - זאת אף שישראל כבר שולטת על סיני כולה. מחיר הדמים נצרב, עזה נתפסה כ'חטא הקדמון' של המדיניות הביטחונית הישראלית שיש לתקן באמצעים התיישבותיים-ביטחוניים.¹⁴

במקביל, גורשו לפחות 10,000 עזתיים ממחנות הפליטים לאל-עריש ולשטחי הגדה, במהלך המערכה המוצלחת למיגור הטרור של 1971. המערכה הבטיחה עשור וחצי של שקט יחסי ברצועה והובילה למעצר אלפי מחבלים ולהרג מאות.¹⁵ הנוכחות הצה"לית בשטח הקלה על

נטרול מדויק של גורמים עוינים וחיזקה את נחישות הדרג המדיני להעמיק את ההתיישבות והאחיזה. מעריב דיווח כי "התקבלה החלטה שיש מקום לגשת לבדיקות והכנות במגמה להקים ברצועה יישובים יהודים על אותן האדמות [של הפליטים] במגמה לשנות את המבנה הפיזי, האנושי והאדמיניסטרטיבי של הרצועה כפי שהיא מוכרת היום".¹⁶

בטרם מוגר הטרור במלואו, דווח באחד מביטאוני השמאל כי שר הביטחון דיין הודיע לאחד מנכבדי עזה:

"אם יהיה צורך נפוצץ את הבתים של רחוב אחד. אם יחריף המצב. נפוצץ שני רחובות. אם יימשך כך נפוצץ בתים של שלושה רחובות ואף רובע שלם. לא איכפת לי אם העיר תהפוך לשממה..."

אם אתם חושבים שע"י מעשים כאלה תוציאו אותנו מעזה, דעו לכם שבסופו של דבר, אתם תוצאו מעזה".¹⁷

בעקבות הפעולות הצבאיות החלו מחאות של ארגוני שמאל; ש"ח, הליגה הישראלית לזכויות האדם והאזרח, הוועד לזכויות אדם, מצפן ועוד. היו אלה מחאות מצומצמות, שכן עד לנקודה זו, אלימות ערבית נענתה בקונצנזוס יהודי רחב כי יש לפעול ביד חזקה.

באותה עת גם נרשם סירוב קונצנזואלי חוצה מגזרים לסגת מעזה - מעל 85% מהאוכלוסייה בין מלחמת ששת הימים ועד מלחמת יוה"כ סירבו לכך. כאשר בתקופה שבין מלחמת יוה"כ ומלחמת לבנון הראשונה כמות המתנגדים עמדה על 60%.¹⁸

חשיבותן של עזה ורפיח במהלך הסכם השלום עם מצרים (1979-1982)

ממשלות המערך הציגו למקביליהן האמריקאיות ולמתווכים הערביים את הנוסחאות המדיניות 'תוכנית אלון', 'תוכנית הפדרציה-הירדנית' ו'תוכנית לאוטונומיה מנהלית', בין השנים 1967 ל-1977. בכולן, ללא יוצא מן הכלל, פתחת רפיח (חבל ימית) ועזה נועדו להישאר בשליטה ביטחונית ישראלית.

רעיון הנסיגה מפתחת רפיח אף עמד בניגוד לעמדתה של מפלגת הפועלים המאוחדת השומר-הצעיר.

גם לאחר ביקורו ההיסטורי של אנואר סאדאת בישראל, ההתעקשות על היישובים היהודיים ברצועת עזה ובחבל רפיח כחגורת ביטחון דרומית לישראל, נותרה במקומה בקרב ראשי המערך והעומד בראשה שמעון פרס. פרס גרס כי המו"מ כפי שהחלה בו ממשלת בגין, יוביל לווייתורים אסטרטגיים בלתי קבילים ברמה הביטחונית וההתיישבותית.

הרמטכ"ל לשעבר חיים בר-לב טען כי ויתור על היישובים בפתחת רפיח, יהפוך את עזה לבסיס התארגנות חבלנית הנהנה מעורף מצרי ויהפוך ל"גורם קבוע של חוסר שקט ועוינות". הוא גם התריע מפני קושי לדכא טרור שיווצר בסמוך לגבול המצרי, ואת הוויתור על בסיסי חיל

האוויר הישראליים בצפון סיני ראה, בדומה ליצחק רבין ויגאל אלון, כמשגה חמור.¹⁹ גם יו"ר מחלקת ההתיישבות בסוכנות לשעבר רענן ויץ, שדווקא תמך במדינה פלסטינית כבר לאחר 1967, שב והזהיר:

"תפקיד היישובים היהודיים בחבל ימית לגבי רצועת עזה דומה לתפקיד בקעת הירדן לגבי יהודה ושומרון. אין להשאיר כל ספק בשאלת האפשרות של חיבור יבשתי בין הרצועה לבין מצרים. הלחץ האוכלוסייתי הכבד הקיים במצרים מחד גיסא, והסיכויים הטובים להתפתחות חקלאית ומסחרית ברצועת עזה מאידך גיסא, עשו את הרצועה למוקד משיכה של מהגרים ממצרים. אפשרות זו היא

הרמטכ"ל לשעבר חיים בר-לב טען כי ויתור על היישובים בפתחת רפיח, יהפוך את עזה לבסיס התארגנות חבלנית הנהנה מעורף מצרי ויהפוך ל"גורם קבוע של חוסר שקט

17. 'זו הדרך', יאלגזי - 12.11.1969 בתוך: ספר שחור על הכיבוש.
18. ביטחון בצל איום: דעת-קהל בישראל בשאלות של שלום ומלחמה, תל אביב: מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים, אוניברסיטת תל אביב, פפירוס.
19. אסור לישראל לוותר על פתחת רפיח, חיים בר-לב, מעריב, ינואר 1978, בתוך: התק"ם לאחר הפינוי, 1980.

13. דברי ימי הכנסת, ישיבת 289 של הכנסת השביעית, 27.3.1972, עמ' 2105-2106.
14. ראה: סקרי דעת הקהל 1967-1973, מחקרי המכון למחקר חברתי-שימושי, אוניברסיטה העברית בירושלים.
15. על הדילול - על המשמר, 30.7.71 (ר. גאון).
16. מעריב - 6.8.1971.

במהלך שנות ה-80, עבר המרחב הערבי מלאומנות חילונית ופאן-ערביזם למסר התנגדות אסלאמי. עזה, למרות שנותקה רשמית מהמדבר המצרי, הושפעה מההדים האסלאמיסטיים שכבר תפסו משקל נכבד מבעבר.

את השפעת התקופה שבין הנסיגה מימית (1982), האינתיפאדה (1987-1993) והסכם קהיר (1994) על הרצועה, יש לחלק לשניים:

מהנסיגה מימית ב-1982 ועד פרוץ האינתיפאדה הראשונה ב-1987:

במהלך תקופה זו, הובילה הנסיגה הישראלית מפתחת רפיח לחשיפה גוברת למגמות ברחוב המצרי במקביל להתמעטות הנוכחות הצבאית הישראלית בשטח - רק כמה מאות שוטרים שנמצאים שם ערב האינתיפאדה הראשונה. השקט היחסי נוצל לייבוא ולטיפוח עקרונות אסלאמיסטיים משורות הפלגים השמרניים במצרים. הוא נוצל גם לביסוס מוסדות צדקה/רווחה ותיאולוגיה, על ידי פתחי שקאקי מייסד הגא"פ ואחמד יאסין מייסד חמאס, שכבר עברו השתלמות בערביזם ואסלאמיזם בארץ הנילוס.

מהאינתיפאדה ב-1987 ועד הסכם קהיר ב-1994:

בהמשך לדריסת הרגל של אידאולוגיית האחים המוסלמים בעזה, ולהשפעותיה המוגבלות של המהפכה האסלאמית באיראן ובמיוחד על הגא"פ, הפך חמאס לארגון התנגדות חמוש באופן גלוי. במקביל התחזק ארגון הג'יהאד האסלאמי שקם כבר ב-1981. עזה הפכה מקור התנגדות עממית ברוח האסלאם הפונדמנטליסטי ערב פריצתה של האינתיפאדה הראשונה. ההתקוממות העממית שתפסה את צה"ל מופתע וחסר במוכנות מבצעית, הגיעה לסיימה עם חתימת הסכם קהיר ('עזה יריוח תחילה' - אוסלו א'). במהלך ההסכם נתפס ערפאת לפתע כגורם 'מתון' ביחס לזרמים הללו, אף שעם כניסתו לרצועה, הפך הטרור העזתי מתועש, מהונדס ומחופר לראשונה בעת המודרנית.

שליטת צה"ל בציר פילדלפי נותרה קריטית במשך כל אותה עת, הן בשל הקירבה הגיאוגרפית של הרצועה לעורף הישראלי, והן בהיותה חוצץ צבאי משמעותי בודד בין קהיר לאשקלון. זאת כפי שהזכירו ערב חתימת הסכמי קמפ-דייוויד ראשי המערך.

הרדיקליזציה הפוליטית של המרחב העזתי, הגיעה לשיאה עם חזרת הנהגת אש"ף תוניס לשטח הרצועה בקיץ 1994.²³ מבול אמל"ח החל משתלב ברדיקליזציה הזו, כאשר 'האצבע בסכר', כפי שכונתה לעיתים, התקשתה לבלום אותו.

או אז, כב-1948 ו-1956 ו-1967 ו-1971, הפכה הרצועה בחמישית למוקד טרור כמותו לא ידעה הארץ מזה עשרות שנים.²⁴

23. חשוב לזכור שבשונה מירדן, שם פעילות האחים המוסלמים נעצרה כליל באופן אלים ומאורגן ע"י בית המלוכה, במצרים פעילות ענפה של הארגון התאפשרה שוב עם הרפורמה הפנימית שהחיש סאדאת ביחס לאופוזיציה המצרית ב-1971. מאז, יחסי הממשל והאופוזיציה האסלאמיסטית ידעו עליות ומורדות אך נוכחותה ברחוב ובאינטליגנציה המצרית נותרה רבה בהרבה מאשר בעמאן.

24. אפרים קארש, אסון אוסלו, מרכז בינן סאדאת למחקרים אסטרטגיים, 2016, עמ' 15.

בבחינת מוקש זמן אדיר במבנה הגיאופוליטי של אזורנו וסכנה חמורה לקיומה של מדינת ישראל.²⁰ בכירי מזכירות תנועת הקיבוץ המאוחד טענו כי "התוכנית של ממשלת בגין מסתלקת מהמאבק לגבולות בני הגנה וגורמת לנסיגת צה"ל לקווים הפרוצים של ה-4 ביוני 1967 בגזרת חבל רפיח וסיני".

לגבי גורל היישובים המאגפים את עזה מדרום, הביע חשש נבואי השר לשעבר שלמה הלל מהמערך:

"התיישבותנו בעזה באה לקטוע את המאגר הערבי בן החצי מיליון ערבים בעזה עם מצרים. הויתורים על הקטיעה הזאת יוצרים רצף אחד בינם לבין מצרים. זה יביא את הגבול לפרברי אשקלון. וכאשר קן צרעות יפעל בעזה הוא ילקה את אשקלון".²¹

הלל זכר את התקופה שבין 1948 ל-1971, שבה תוך ארבע מערכות צבאיות, הפכה עזה לאתגר הביטחוני המרכזי של ישראל. הוא הבין כי נתיב יבשתי משותף למצרים יחזיר את הטרור ללב מישור החוף, כפי שהיה עוד בימי פרעות תרפ"ט ותוצא"ו בהן נטלו ערביי עזה חלק.

בסופו של דבר, חרף האזהרות החוזרות ונשנות מרחבי הקשת הפוליטית, נחתם הסכם השלום עם מצרים בשנת 1979, במסגרתו בחרה ישראל לסגת מסיני וחבל ימית היא פתחת רפיח. הנסיגה עצמה התרחשה ב-1982, וכחלק מההסכם שמרה ישראל על נוכחות בקו עקבה-רפיח שחצץ בין רצועת עזה לסיני שנמסרה למצרים. במקביל לנסיגה ובעקבות הברחות ואירועי אלימות, הרחיבה ישראל את רצועת הגבול, הקרויה מאז 1982 'ציר פילדלפי'.

ג. התפתחות הטרור ברצועת עזה בעקבות הנסיגה מחבל ימית

למרות האש בצפון (1978 - מבצע ליטני, 1982 - מלחמת לבנון הראשונה) ומאורעות יום האדמה (1976), הרי שדווקא במהלך העשור שבין 1971 ל-1982 הייתה עזה שקטה יחסית. יש אף שטענו כי שקט זה נשמר עד 1987 ברצועה.²²

בעקבות הנסיגה מרצועת הביטחון בלבנון, ועסקת ג'יבריל, החלה להירשם תסיסה בשטחי יש"ע.

20. ויץ, תוכנית ההתיישבות, 1978.

בהקשר דבריו של רענן ויץ, יש להדגיש ששנישית ציר פילדלפי ברביעית והסתפקות בהתחייבויות בינלאומיות, תהווה תקדים מסוכן לנטישת בקעת הירדן במקרה של הסדר קבע. כלומר, במידה ויתעורר רצון בינלאומי להכרה ברשות הפלסטינית בשטחי יהודה ושומרון, ישראל לא תוכל לדרוש לנכוח בבקעת הירדן כדי לחצוץ בין מדינת ירדן להרי השומרון, אלא תצטרך להסתפק בהתחייבויות בינלאומיות. זו סיבה נוספת לכך שעל ישראל לקבוע עמדה מדינית-ביטחונית ברורה לגבי כל גבולותיה עם מדינות זרות, בייחוד במקומות בהם עלול להיווצר רצף בין מדינה שכנה לבין אזורים שנויים במחלוקת בשטח מדינת ישראל.

21. ש. הלל, 1 במאי 1978, ישיבת לשכת מפלגת העבודה אודות עזה.

22. "צחק, לצה"ל אין תשובה: כשלי הממשלה במהלך האינתיפאדה הראשונה" | חדשות מעריב (maariv.co.il)

ד. תפנית בדעת הקהל הישראלית ופנייה להליכים מדיניים

הוויתור על פתחת רפיח בקמפ דייויד (1978), בישר על אובדן העומק האסטרטגי ממנו נהנתה ישראל מדרום לרצועה מאז מלחמת ששת-הימים. על אף שהנסיגה המתוכננת מימית התרחשה לבסוף רק ב-1982, היא הייתה סימן מעודד להקמת הגא"פ ולהתבססות חמאס כארגון צדקה ערב האינתיפאדה הראשונה.

ראשי הארגונים ניצלו את המעבר, הקל מבעבר, בין רפיח למצרים ואל עומק סיני, את החזרת הבדואים לעסקי התיווך, את היעדר התקיפות הישראליות, ואת התנאים החומריים המשופרים ברצועה בעקבות הכיבוש הישראלי, כדי לשזור את החרב והספר במאבק הלאומי הפלסטיני.

כזכור, הנסיגה לרצועת הביטחון ועסקת ג'יבריל, הגבירו את המוטיבציה לתקוף את אזרחי ישראל אשר הנהגתה הגיבה להתפרצות האינתיפאדה הראשונה בשילוב של סנקציות צבאיות ופנייה למישור המדיני.

על אף שינכתב בדם' בין השנים 1949 ל-1982, כי כל נסיגה מגבירה את הטרור ומעוררת התקוממות דווקא בעזה, ועל אף שחלק נכבד מדעת הקהל היה ספקני לגבי טיב המהלך, אימצה ישראל מתווה המבוסס על אוטונומיה פלסטינית בהובלת אש"ף בדרך ערוץ אוסלו שנוצר כשנה וחצי לאחר ועידת מדריד. המתווה אומץ כשנה לאחר כניסתו של יצחק רבין למשרד ראש הממשלה ושל שמעון פרס לתפקיד שר החוץ.

אשר אריאן במחקריו אודות דעת הקהל בנושאי ביטחון בישראל בשנים 1988-1993 הבחין בזאת: התפנית המדינית שעשור לפני ההתנתקות אפשרה את אובדן השליטה הביטחונית הישראלית דה-פקטו ברצועה, הייתה נטועה בהצלחת האינתיפאדה לייצר בקרב חלק מדעת הקהל הישראלית, חרדה וכמיהה נואשת לאופק מדיני כלשהו.²⁵ הסכם הביניים בסיני (1975) שנחתם בערבות אמריקאית, היה קדימון לפשרנות ממשלת בגין. כבתהליך דיאלקטי הובילה ממשלה זו את הצד השמאלי במפה לבקש וליישם מהלך מקביל או דומה מול הפלסטינים בסיוע אמריקאי במהלך שנות ה-80. היה זה מתוך אמונה כי ניתן להתיק את כמיהות השלום ואף את התהליך המדיני המוצלח יחסית מול מצרים-סאדאת, לתנועת השחרור הלאומי הפלסטיני וליאסר ערפאת.²⁶

במקביל, רצף טלטלות הכו בישראל מראשית שנות ה-80 וכללו את גילויי הסרבנות הראשונים במלחמת לבנון הראשונה; מחלוקת ציבורית התגלעה לגבי לגיטימיות המלחמה ברצועת הביטחון; ורדיקליזציה הופיעה בקצוות השיח הציבורי בימי ממשלות האחדות. כל אלה הצטברו בתודעה הישראלית כגורמי התשה עוד בטרם שולם מחיר הדמים הכבד בגל הטרור של האינתיפאדה הראשונה (350 הרוגים).

25. ביטחון בצל איום: דעת-קהל בישראל בשאלות של שלום ומלחמה, תל אביב: מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים, אוניברסיטת תל אביב, פפירוס. 26. כדברי נחמן רז מאיחוד הקבוצות והקיבוצים:

"אני מודאג מהלך הרוח ביישובים... יש מירוך די פראי לכיסופי השלום, לציפיות השלום... אתה יכול לשמוע לפעמים ואפילו בתוך קיבוצים שלנו: 'נמאס לי המלחמות. שיהיה כבר שלום, ושלום בכל צורה שתהיה'... וזאת עייפות החומר. במידה רבה, גרמו לזה האקטים הדרמטיים והתיאטרליים של המועמד לפרס נובל" (פרוטוקול דיון מדיני במסגרת ישיבה של ראשי איחוד הקבוצות והקיבוצים, נובמבר 1977).

לבסוף, גורמים מדיניים אובייקטיביים, כוויתור הסופי של חוסיין על לקיחת חסות לבעיה הפלסטינית ביהודה ושומרון ב-1987, ולחץ אמריקאי להתנעת מהלך מדיני החל מ-1990, הביאו את ישראל למדריד. שם, לראשונה אי פעם, ישראל נשאה ונתנה בגלוי עם נציגי אש"ף, אלה נכחו בוועידה כחלק ממשלחת ירדנית משותפת.²⁷

שילוב הגורמים המצטברים הללו, בתוספת הסירוב לתור אחר פתרונות 'מחוץ לקופסה', הותירו את ישראל מחפשת אפיק מדיני, אופק לסיום אירועי הדמים הקשים, בניסיון לשחזר את הסכם השלום עם מצרים ביו"ש ובעזה.²⁸

כשני עשורים קודם לכן, בשנת 1971, גל הטרור הוביל את ממשלת מאיר להעמיק את היאחזותה בשטחים. בשונה מכך, במקרה הזה גרמו הפרעות דווקא לפירוק ממשלת האחדות; לדלדול ההתיישבות הציונית; לנכונות גוברת למסירת שטחים; לשיתוק הוועדה להתיישבות (בדרך למותה הסופי בשנת 1995), ולבסוף - כתוצר ישיר של האינתיפאדה בשיחות מדריד - גם להפלת ממשלת שמיר ע"י הימין.

אזהרות על נסיגה משטח הרצועה בתהליך אוסלו

ערב כניסתו למהלך המדיני הבטיח רבין בעצרת בחירות בקריית שמונה כי "עזה תישאר בעזה. לא בבת ים, ולא בתל-אביב".

למרות שנכנס לתפקידו על בסיס הבטחה כי לא יישא וייתן עם ערפאת, נכנס יצחק רבין למהלך מדיני עם אש"ף-תוניס.

ערב כניסתו למהלך המדיני הבטיח רבין בעצרת בחירות בקריית שמונה כי "עזה תישאר בעזה. לא בבת ים, ולא בתל-אביב".²⁹

עוד על שולחן הדיונים והמפות, הרמטכ"ל אהוד ברק התנגד להסכמים במתכונת שהוצגה, וכך גם חלק מיועציו הקרובים ביותר של רבין. רמטכ"לים בדימוס (רפאל איתן) ואלופים (רחבעם זאבי ואריאל שרון) המקורבים או מיוודים עם רבין מתקופת השירות, כפרו בהיגיון הביטחוני-מדיני של ההסכם בטרם אושר בידי הכנסת, כך גם חלק מאנשי מפלגתו של רבין דוגמת תא"ל אביגדור קהלני.³⁰

חוסיין מלך ירדן העביר מסר בו הזהיר כי ערפאת מתכנן להפר את ההסכם: "ישראל עושה עסקים עם האיש הגרוע ביותר. ערפאת הוכיח שוב ושוב שלא ניתן לסמוך על מילתו".³¹

אך העייפות הקשה והרצון בתהליך מדיני כלשהו בעקבות האינתיפאדה, היו חזקים יותר. היטיב לסכם זאת ההיסטוריון אורי מילשטיין:

27. עמוס שיפריס, רבין ואוסלו, הוצאת כרמל, תשפ"ב - 2022.

28. הוועידה הפיחה חיים באש"ף שהיה על סף התמוטטות בשל חוסר-פופולריות בשטחים וניתוק מארה"ב בשל תמיכתו בסאדם חוסיין. אך דווקא בישראל נתפס בעיני קובעי מדיניות מסוימים כפרטנר לגיטימי. תנאי ישראל שעמדו בפתח הוועידה ועוד מאז 1967 והם - לא לאש"ף, לא למדינה שלישית ולא לגבולות ה-4 ביוני 1967, החלו להיפרם משעה שאש"ף הובא אל השולחן.

29. שיפריס, 2022, עמ' 40.

30. רבין נחשב לנץ בהשוואה לפרס שהחל משנות ה-80 עבר מפנה מדיני קיצוני. פרס אומץ ע"י החוגים היוניים של המפלגה בהובלת צעירי השמיינה כחיים רמון, יוסי ביילין, יעל דיין וסופרים משפיעים כעמוס עוז ואב. יהושע - בעוד רבין נתפס כנץ ביטחוני המגובה בשורת 'גנרלים' ומפקדים כסוטה גור, אפרים סנה, בנימין בן אליעזר ואביגדור קהלני.

31. קארש, אסון אוסלו, מרכז בנין סאדאת, 2016.

הדברים הללו נכתבו כ-4 שנים לפני החתימה על הסכם אוסלו וכללו תחזית נבואית כי "בעקבות ירידה בדימוי ההתעתי של ישראל בשל הנסיגה, יהיה צורך בבוא היום לכבשה... במחיר דמים כבד". ראשי המכון גרסו לבסוף כי מתוך חמש אפשרויות שונות - נסיגה חד צדדית הינה האופציה הכי פחות כדאית.³⁸

בפועל, ההתכנסות לשטחים הללו, הפכה את כוחות הצבא בעזה החל מקיץ 1994 לברוויזים בלב רצועת טרור עירונית מחופרת וחמושה. אך לא זו הייתה הבעיה העיקרית, שכן גם אריאל שרון הצטרף לאזהרות שבועות ספורים לפני חתימת ההסכם, בציינו לא את החפ"ש בעזה, אלא את האזרח בנחל עוז:

"הבעיה היא אינה הבעיה האישית של תושבי יש"ע, הבעיה היא יותר בעייתם של תושבי ירושלים, תל אביב, חדרה, נתניה, פתח תקווה, אשקלון ונתיבות, נחל עוז וקיבוץ ארז, שם לצערי אם תתקבל תוכנית ערפאת-פרס-רבין, תצטרך הממשלה בעתיד לשלם הרבה פיצויים ולהציע הרבה דירות חלופיות".³⁹

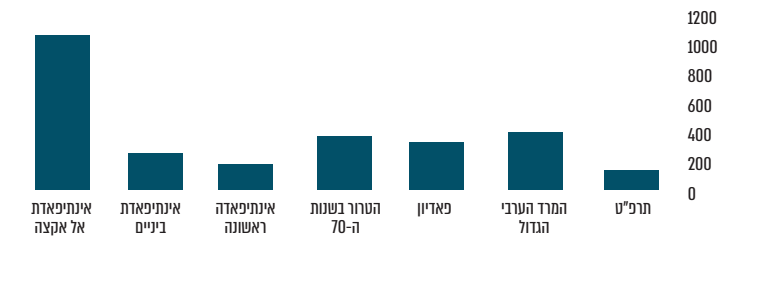
בעקבות הסכם קהיר, איבדה ישראל את השליטה על ערי עזה ונתרה על מספר צירים מרכזיים ברצועה, בעמדת מגננה, ללא יכולת לנטרל ולפעול בעילות בשטחי המחבלים. כמות המתים והפיגועים זינקה מיידית. ערפאת החל מחמש את הקיצונים מבין תושבי עזה ואת 'השוטרים' הפלסטינים עם הגיעו מגלותו בתוניס.

הסכם קהיר ('עזה ויריחו תחילה') ביטל את הממשל הצבאי הישראלי ברצועה, העניק סמכויות ממשל לרשות, קבע הקמת משטרה פלסטינית חמושה באלפי נשקים ובעשרות משוריינים, ודאג למעבר בטוח של ערבים מיו"ש לרצועה. ישראל נדחקה לעמדת מגננה בגוש קטיף, ציר כיסופים, נצרים, וציר פילדלפי.

ערפאת לא זנח את תורת השלבים אך צה"ל זנח את חופש התמרון ומצא עצמו מול מבול חסר תקדים של פיגועי ירי ומטענים. אלה הלכו והחריפו בין השנים 1993-1996 - עד 'הרגיעה' (שם נרדף להתעצמות הערבית) היחסית שהתרחשה בשנים 1997-1999.

רפיח הפכה מוקד בניית מנהרות עוצמתי. המוות והטרור כפי שהיה בין השנים 1948-1967, ישובו עתה לאפיין את רצועת עזה עם בנייתה של תעשיית מנהור/חיפור/אמל"ח המשכללת את רמת וכמות חומרי הנפץ פלאים. הייתה זו תשתית שהעניקה לישראל 'במתנה' ערב פריצתה של האינתיפאדה השנייה, תשתית שמצאה את צה"ל חסר-אונים, למול אוכלוסייה מחומשת ומשולהבת מהישגיה הטריטוריאליים והנהגה פלסטינית המשתמשת במדיניות הונאה ודלת מסתובבת.

נרצחים יהודים

שם. 38.

39. בתוך, שפירס, רבין ואוסלו, כרמל, 2022.

"הייתה זו מלחמה שהתנהלה כמעט שש שנים, עד החתימה על הסכם אוסלו, ב-13 בספטמבר 1993. הסכם זה ביטא את ניצחון הפלסטינים, בדומה לפינוי גוש קטיף בתום האינתיפאדה השנייה".³²

גורמים משמאל וממרכז המפה המדינית, השמיעו אזהרה חריפה מפני מהלך דומה כבר ב-1989.

בדו"ח שפרסם המכון למחקרים אסטרטגיים במרכז יפה שבאוניברסיטת תל אביב בשיאה של האינתיפאדה, הודגש כי גוש קטיף חייב להישאר על תילו וכי רק יישובים בתוך ריכוזים ערביים יפונו.³³ רבין אמנם חזר ואמר כי הגוש יישאר על כנו, ולא העלה בדעתו תוכנית התנתקות כוללת מעזה, אך

ביטל את יתרונו האסטרטגי של הגוש כחיץ ימי ויבשתי למול איומים מצפון לו: בקיץ 1994 נסוג צה"ל מכל הערים והמחנות בעזה והתכנס למרחב היישובים בגוש, בנצרים ובתוחמת הצפונית. כך נטל רבין מזה"ל את היכולת לייצר נקודות מגע בתוך הערים.

לא רק שצה"ל איבד את היוזמה ועבר למגננה, אלא שכדבר תא"ל אמיר אביבי "לא עבר יום מנסיגה זו ומיד הפלסטינים בהנהגת ערפאת החלו לבנות תעשיית נשק בדגש על ייצור רקטות מאפס, מרגמות, טילים נגד טנקים ומנהרות תופת. תוך שבע שנים עזה עברה מתקופת האבן תרתי משמע לירי רקטות".³⁴

אנשי מרכז יפה הדגישו אינספור פעמים כי הגוש מהווה מחסום ביטחוני חיוני ממדבר סיני בדרך הים והחוף. בדו"ח, עליו חתם ראש אמ"ן לשעבר אהרן (אהרליה) יריב, הזהירו המומחים מתרחיש של נסיגה ישראלית מהגוש בפרט ומהרצועה ככלל.

האפשרות של פינוי פילדלפי נדחתה בבוז בדו"ח. התחזית הייתה כי התנתקות חד צדדית מתוך מרחב עזה "תהפוך את תעשיית הנשק לתחום התעסוקה העיקרי של אנשי הרצועה".³⁵

עוד נכתב כי הקמת מדינה קטנה בעזה תהווה מוקד של איום מתמשך שיתנהל בה מאבק בין פונדמנטליזם לאש"ף.³⁶

לבסוף סיכמו מחברי הדו"ח כי הנסיגה תפגע באופן קשה באינטרסים של ישראל, תעודד רדיקליזציה בקרב ערביי ישראל, תגרום לישראל להיראות כמי שאיבדה מכוחה ותייצר מתיחות בינה לבין מצרים.

בנוסף, התנבאו כותבי הדו"ח כי מצרים תסרב למנוע הברחת נשק לרצועה.³⁷

32. "צחק, לצה"ל אין תשובה": כשלי הממשלה במהלך האינתיפאדה הראשונה | חדשות מעריב (maariv.co.il).

33. יהודה, שומרון ועזה - דרכים להסדר שלום: דו"ח צוות המרכז למחקרים אסטרטגיים ע"ש יפה, אוניברסיטת תל-אביב / אהרן יריב.

34. הביטחוניסטים, 30 שנה לאוסלו, תא"ל אמיר אביבי.

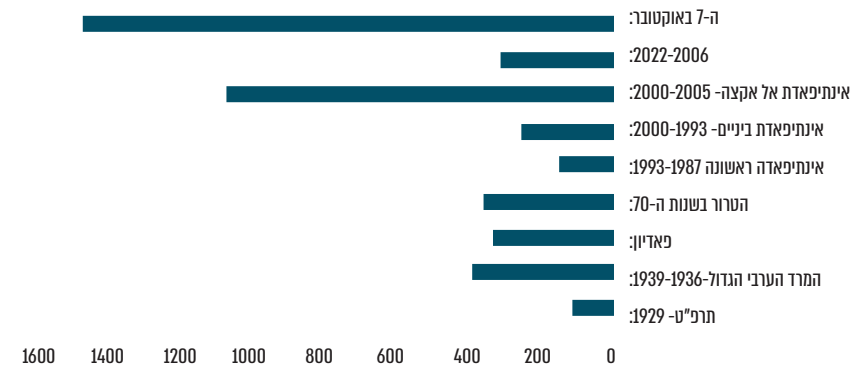
35. שם.

36. שם.

37. שם.

ישראל הימרה נגד 2,400 שנות ניסיון של היסטוריה צבאית מתועדת - והיא שילמה על כך מחיר כבד. לימים יתברר כי בין 1994-2024 יירצחו פי 4 ישראלים בפעולות איבה מאשר בין 1947-1993.

נרצחים

ה. עזה בין האינתיפאדה וההתנתקות

ערב האינתיפאדה השנייה במאי 2000, נסוג צה"ל גם מרצועת הביטחון בלבנון.

בפרוץ האינתיפאדה השנייה, צה"ל, כדברי מחבר 'תיק עזה' מאיר אטינגר: "הגיע בעמדת מגננה. יישובים שהפכו למובלעות מבודדות מול טרור שהפך תוך מספר שנים בודדות לטרור מזוין הנהנה מערי מקלט ושולט במרחב, ותחמושת שלא ניתן היה לדמיין באינתיפאדה הראשונה. **ציר פילדלפי, שהיה בעבר האצבע בסכר, הפך בעידן של אחרי אוסלו למוקד של פיגועים קשים. הצבא נאלץ להתבצר במגננה במציאות בלתי אפשרית והחיילים היו חשופים לירי צלפים ונ"ט מהבתים ששלטו על הציר.**"⁴⁰

מעט לאחר שיאה של האינתיפאדה השנייה, ובעוד טרור המתאבדים מתגבר, הציג בדצמבר 2003 ראש הממשלה אריאל שרון את תוכנית ההתנתקות:

ישראל תיסוג חד צדדית מרצועת עזה ומארבעה יישובים נוספים בצפון השומרון.

הטרור לרגע לא פסק מרגע ההכרזה ועד להתנתקות עצמה (ולאחריה).

בראשית התוכנית, התעקש שרון על הישארות בציר פילדלפי, וזאת על פי עמדתה המקורית של מערכת הביטחון, אולם הלחצים האמריקאיים עשו את שלהם. עדותם של 1,200 נרצחים בעקבות האינתיפאדה שטרם הגיעה לסיימה, ואזהרותיהם של הרמטכ"ל יעלון, ראש אמ"ן אהרן זאבי פרקש (שלאחר מכן 'ויסת' את עמדתו), האלוף במיל' דורון אלמוג וראש השב"כ לשעבר דיכטר - נפלו על

40. מאיר אטינגר, הקול היהודי, תיק עזה.

אוזניים ערלות.⁴¹

השר בני אלון הזהיר: "מי שחושב שיברח מעזה, עזה תרדוף אחריו אל תוך לב הארץ", ופטר ע"י שרון.

חבר הכנסת עוזי לנדאו מ"מורדי הליכוד" טען כי המצרים מעוניינים בהברחות: "צריך שיהיה ברור: מצרים לא מנעה עד היום הברחות לעזה, משום שהיה לה אינטרס שלא למנוע הברחות. אדרבה, האינטרס שלה היה שיהיו הברחות. מעבר לזה, לאינטרס הזה מיתוסף אינטרס מצרי לבטל את-אט את פירוז סיני".

ערב ההתנתקות התפרסם "מכתב האלופים" הידוע לשמצה, עליו חתמו כ-180 קצינים בכירים יוצאי צה"ל, המוסד והשב"כ, תחת הכותרת "ההתנתקות מעזה טובה לביטחון".

"לדעתנו המקצועית, בהעדר פרטנר להסדר, תוכנית ההתנתקות תורמת לחיזוקה של המדינה וחיונית לביטחון ישראל".

למרבה האירוניה, ערב הנסיגה המוחלטת יצא צה"ל לשני מבצעים מוגבלים בהיקפם - 'קשת בענן', ו'מי תשובה'. המטרה הייתה לפגוע בתשתיות הטרור שברפיח ובמחנות הפליטים.

במקביל, אף עלה רעיון להקמת תעלה בדרום הרצועה. שרון ביטל אותו בטענה כי הדבר מצריך אישור מצרי. לא תעלה. לא פילדלפי. והגבול הישראלי עבר מהתעלה, לפילדלפי, לאשקלון.

אם לאחר אוסלו התבססה ישראל על שוטרים פלסטינים שיעצרו את בניית הפירים בערים הפלסטיניות ובצירים, עתה במסגרת תוכנית ההתנתקות הוחלט כי שוטרים וחיילים מצרים יהיו אמונים על המלאכה מעבר לגבול.⁴²

חבר הכנסת עוזי לנדאו מ"מורדי הליכוד" טען כי המצרים מעוניינים בהברחות: "צריך שיהיה ברור: מצרים לא מנעה עד היום הברחות לעזה, משום שהיה לה אינטרס שלא למנוע הברחות. אדרבה, האינטרס שלה היה שיהיו הברחות. מעבר לזה, לאינטרס הזה מיתוסף אינטרס מצרי לבטל את-אט את פירוז סיני".⁴³ לנדאו התייחס בכך לתעשיית ההברחות המגלגלת מיליונים משני צידי הגבול שהתקיימה גם טרם ההתנתקות והגיעה לממדים אפיים לאחריה.

למרות היתרון האסטרטגי הברור שישנו לבקרה או שליטה על כבדת ארץ זו, בניגוד להתנהלות כל כובשי הארץ הגדולים בהיסטוריה, כמו גם בניגוד לכל אשר הוכח במערכות ישראל מאז הקמתה - החליטה ישראל להפקיר את עזה לידי הערבים.

רה"מ שרון טען כי "מטרתה של תוכנית ההתנתקות היא להפחית את הטרור ולהעניק לאזרחי ישראל את מירב הביטחון". שאול מופז, שר הביטחון, כינה את המזהירים מההשלכות הביטחוניות של הפקדת

41. רק חצי שנה לאחר ההצהרה המפורסמת בכנס הרצליה, התקיים אודות התוכנית דיון בקבינט בהשתתפות בכירי צה"ל.

42. תמורת ההבטחה למנוע הברחות לרצועת עזה, ישראל אישרה למצרים לפרוס בגבול 750 חיילים המצוידים בנשק כבד, שריוניות, ספינות סיוור ומסוקים. היה זה ראשית סופו של פירוז סיני.

י"ר ועדת החוץ והביטחון יובל שטייניץ נאם נאום חריף, שבו תקף את החלטת הממשלה להכניס את השוטרים והחיילים המצריים לאחרי פינוי הציר: "אני פונה אליכם, חברי הכנסת, אל תתנו את ידכם לטעות טראגית שכולנו עשויים לעמוד עליה למשפט היסטוריה בתוך שנים מספר". שטייניץ השווה את הכנסת הצבא המצרי לסיני להכנסת סוס העץ בטרוריה היוונית, "ממשלת ישראל מזמינה את הנמר המצרי לשמור על השמנת".

43. מאיר אטינגר, הקול היהודי, תיק עזה.

למבצע 'עופרת יצוקה' לא הובילה אף היא למיטוט ארגון הטרור. בשנתיים שלאחר 'עופרת יצוקה' חמאס שוקם בקצב שיא, וב-2012 כבר הייתה לו יכולת רקטית להגיע עד תל-אביב וירושלים. המנהרות עבדו בקצב שיא, ולמעשה עד 2024 לרגע לא הפסיקו לעבוד כשבשיאן הועסקו בתפעולן אלפי אנשים, אם לא יותר, בצד העזתי.

מאז, ממשלות ישראל התרגלו ל'שקט יענה בשקט', 'גזרים כלכליים' ועוד דמיונות אנטי-היסטוריים, אנטי-גיאוגרפיים, ואנטי-ריאליסטיים, אך יכולת הרצח וההרג של חמאס, במיוחד לאחר עסקת שליט, רק התחזקה ונוצר צבא טרור של ממש על גבולות הארץ. יכולת זו, שנבנתה בעזרת שילוב של רשלנות ועייפות ישראלית עם נחישות והתמדה ערבית, הובילה לבסוף למתקפה בשמחת תורה תשפ"ד - אך התאפשרה רק בזכות החיבור העמוק שבין עזה לסיני דרך אדמת מצרים.

קרי, בשל איבוד השליטה בגבול הדרומי של הרצועה - רפיח וציר פילדלפי, והיעדר מכשול פיזי בין אלה לבין שטח המדבר.

רק במלחמה הנוכחית נמצאו קרוב ל-50 מנהרות המחברות את עזה למצרים, חלקן מותאמות למעבר כלי רכב ואחרות בעלות שלושה מפלסים. לא אחת הכחישו המצרים את קיום הבעיה או ניסו להסיט את תשומת הלב לבעיות אזוריות אחרות, כדי להמשיך לתפעל את העסק המניב.

המנהרות הללו אפשרו ייבוא אמל"ח קטלני ממדינות זרות הנמצאות במרחק אלפי קילומטרים לתוך רצועת עזה בכוונה לפגוע בתושבי ישראל.⁴⁶ ההתקפות הבלתי פוסקות מרצועת עזה על ישראל, שכללו חטיפת חייל וירי רקטות מעוטף עזה ועד גוש דן, הובילו את ישראל לצאת למבצעים שונים שאמנם הפחיתו במעט את כוחם של אנשי חמאס, אך לא הובילו להישגים ארוכי טווח. רק במלחמה הנוכחית, הובן הצורך הדחוף בתמרון קרקעי כדי למוטט לחלוטין את שלטון חמאס ואת יכולותיו הצבאיות מעל הקרקע ובעיקר תחתיה.

1. חשיבות ציר פילדלפי כיום לאור יחסי ישראל-מצרים-חמאס

בימים אלו נכבש ציר פילדלפי בפעם הרביעית, לאחר שצה"ל כבש ונטש את הגבול הדרומי שלוש פעמים במשך שנות קיומה של מדינת ישראל.

כזכור, באופן רשמי הייתה עזה מ-1948 עד 1967 בסיס טרור מצרי. ניתן לומר ש-1994 ועד 2024, עזה מהווה בסיס הברחות ואמל"ח מצרי.

מאז הגירוש מגוש קטיף והנסיגה מציר פילדלפי, מצרים היא האחראית הבלעדית על מעבר רפיח ושולטת באמצעותו על יכולת הייבוא של רצועת עזה ומעבר כרם שלום על יכולת הייבוא של רצועת עזה. מדיניותה כלפי ישראל עמומה ובלתי קוהרנטית. עמימות וחוסר עקביות אלו, מובנים היטב כאשר מנתחים את מיקומה המורכב של מצרים בעולם הערבי מאז הסכם השלום עם ישראל, ואת האינטרסים שלה כלפי פנים וחוץ.

46. <https://www.israelhayom.co.il/news/defense/article/16394326>

הציר בידי מדינה זרה "נביאי זעם", ונזף - "תפסיקו להלך אימים על העם בישראל כל פעם מחדש".⁴⁴ זבולון אורלב מהמפד"ל, בעל העבר הביטחוני הפחות מפואר ממופז ושרון, שב והזהיר מנטישת הציר כבר לאחר שחורבן היישובים היה לעובדה: "איזו אחריות זו? למה למהר עכשיו, לעזוב את ציר פילדלפי ולסמוך על כך שהמצרים ימנעו את הטרור?"

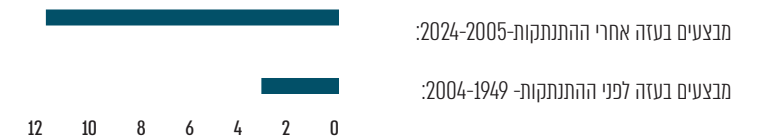
זבולון אורלב מהמפד"ל, בעל העבר הביטחוני הפחות מפואר ממופז ושרון, שב והזהיר מנטישת הציר כבר לאחר שחורבן היישובים היה לעובדה: "איזו אחריות זו? למה למהר עכשיו, לעזוב את ציר פילדלפי ולסמוך על כך שהמצרים ימנעו את הטרור?"

מיד עם ביצוע ההתנתקות, הוחדרו לרצועה טונות של חומר נפץ תקין, נ"ט, מטולים ואלפי רובי סער, זאת בתוך חודשים ספורים, כך לפי ראש השב"כ לשעבר יובל דיסקין בוועדת חו"ב. אנשי מנגנוני הביטחון הפלסטינים שנותרו מאחור (עוד טרם עליית חמאס לשלטון) החלו יורים בחיילים ישראלים, בדיוק כפי שעשו לאחר הנסיגה מערי עזה בהסכם קהיר בקיץ 1994, כמו אז, גם עתה הללו התערבו וסייעו בהברחת אמל"ח. השוטרים הפלסטיניים קיבלו לשם כך שוחד כספי או שוחד הוכלל קבלת אמל"ח לידיהם, או שחתמו על חוזי עבודה עם מברחים.

בקיץ 2006, התזה שגרסה כי ההתנתקות תוביל להתמתנות פלסטינית, קרסה עם ניצחון חמאס בבחירות המקומיות בעזה. תוך פחות משנה התברר כי המחשבה שההתנתקות תוביל לעליית כוחות מתונים התבדתה; כי המחשבה שהמצרים יגנו על הגבול מהברחות התבדתה; וכי המחשבה שההתנתקות תוביל לתהליך מדיני מקביל עם רמאללה התבדתה גם כן (סירוביו של אבו מאזן להצעותיו של אולמרט במשך 2007-2008).

בין השנים 1948 ל-2005 ביצע צה"ל כחמישה מבצעים בקנה מידה רחב ברצועה, ובין 2005 למלחמת חרבות ברזל (לא כולל) בוצעו כ-13 מבצעים בקנה מידה רחב.⁴⁵

מערכות צבאיות לפי תקופה בעזה

אלפי הטיילים שנורו בין ההתנתקות לעופרת יצוקה וצבא הטרור שקם ברצועה, הוכיחו כי הטענה שההתנתקות תשמש את הביטחון האזורי - התבדתה. וכל זאת, כאשר בעורפה של ישראל יושב צבא מצרי, כוח תמרונה מוגבל, אשקלון ואשדוד נהפכות לקו החזית, ואין ישראל נכונה להודות בטעותה ולכבוש מחדש את שטח הרצועה. גם היציאה למבצע 'חוף חם' בינואר 2008 לא הועילה, והיציאה

44. שם.

45. מדובר במערכות שאינן חלק ממבצע נקודתי או מוגבל.

מהלכים, מבוססי רצון-טוב או לחצים בלתי ענייניים, הובילו לנחיתות ביטחונית שעלתה בעשרות רבות של מיליארדי דולרים, בצורך לצאת ל-13 מבצעים צבאיים ב-19 שנה, בחיי אלפי אזרחים ועשרות אלפי עזתים ובכרסום מעמדה המדיני של ישראל. בעיקר עלו המהלכים בהעסקת ירושלים בבעיות ביטחון שוטף או בניסיון לקנות שקט בחבל ארץ בו גזרה היא על עצמה נחיתות גיאוגרפית, מודיעינית ולוגיסטית, בעוד סביבה גורמי מקרו מתעצמים בכמה מונים, ובסמוך לגדר - חוסל רעיון היסוד של הסכם השלום עם מצרים - בו סיני אמורה להיות מפורזת.

שיאו של התרחיש הגיאוגרפי-צבאי-היסטורי התממש בשמחת תורה תשפ"ד, כאשר מתוך הרצועה בוצעה פריצה יבשתית-ימית-רקטית משולבת לשטחי המישור, השפלה והנגב.

הניסיון הצבאי והביטחוני מלמד כי שמירת גבולות ע"י ישות שלישית, כלומר החכרת הביטחון, אינה רלוונטית ומסוכנת לגורם המחכיר (ההופך לצמית), בין כאשר מדובר במצרים ובוודאי כאשר מדובר בגוף פלסטיני, על אף היותו תחת "אחריות", "פיקוח" ו"פיקוד" בינלאומי או אמריקאי.

כל נסיגה ישראלית מגבולה הדרומי של רצועת עזה, היא החכרת ביטחון הגבולות ודרך החוף לישות שלא תשמור על האינטרס הישראלי ותאפשר צמיחת טרור ברצועה.

בפרספקטיבה ההיסטורית הקודמת להקמת המדינה, ודאי בהיסטוריה הצבאית של ישראל,

הגבול הדרומי שבין רצועת עזה ומצרים משמעותי לביטחון השטח שבמישור, בהר, בנגב, ובשפלה הסמוך לו. כמו כן הוא בעל השפעות קרדינליות על מצב העורף והחזית, ועל ההתיישבות הסמוכה לגבול ובפנים הארץ.

סיפורה של עזה הינו מיקרו־קוסמוס בהיסטוריה הביטחונית של הציונות. הוא ממחיש את שידעה פעם ההנהגה הלאומית: להבטחות, הסדרים, אמונות ותיאוריות ברובד הפוליטי, יש ערך נמוך בהרבה לביטחון הלאומי מאשר שדות, רובים, בתים ומעשים ברובד הממשי, ויהיה מחירם של אלה בדעת הקהל העולמית או המקומית אשר יהיה.

כפי שהזהירו אנשי המערך בשנת 1978 מנטישת פתחת רפיח כטבעת הביטחון הדרומית לרצועה,

מהלכים, מבוססי רצון-טוב או לחצים בלתי ענייניים, הובילו לנחיתות ביטחונית שעלתה בעשרות רבות של מיליארדי דולרים, בצורך לצאת ל-13 מבצעים צבאיים ב-19 שנה, בחיי אלפי אזרחים ועשרות אלפי עזתים ובכרסום מעמדה המדיני של ישראל. בעיקר עלו המהלכים בהעסקת ירושלים בבעיות ביטחון שוטף או בניסיון לקנות שקט בחבל ארץ בו גזרה היא על עצמה נחיתות גיאוגרפית, מודיעינית ולוגיסטית, בעוד סביבה גורמי מקרו מתעצמים בכמה מונים, ובסמוך לגדר - חוסל רעיון היסוד של הסכם השלום עם מצרים - סיני מפורזת.

כפי שהזהירו אנשי מרכז יפה שבאוניברסיטת תל-אביב בשנת 1989 ממסירת הרצועה לידיים ערביות ומהסתלקות מיישובי גוש קטיף, וכפי שהזהירו האלופים גיורא איילנד ודורון אלמוג בשנת 2004 מנטישת ציר פילדלפי בהתנתקות, אף אנו כאן מזהירים מהסתלקות מנקודת הכובד האחרונה בגבול החוצה בין קהיר ואשקלון - על כל ההשלכות הנ"ל.

עזה אינה בעיה מדינית. לכן, כל פתרון מדיני יהפוך אותה לבעיה ביטחונית קשה.

יש לתת לה מענה צבאי גיאוגרפי ברמת המינימום. בשלב הראשון - שליטה מוחלטת ואבסולוטית במעבריה.

סיפורה של עזה הינו מיקרו־קוסמוס בהיסטוריה הביטחונית של הציונות. הוא ממחיש את שידעה פעם ההנהגה הלאומית: להבטחות, הסדרים, אמונות ותיאוריות ברובד הפוליטי, יש ערך נמוך בהרבה לביטחון הלאומי מאשר שדות, רובים, בתים ומעשים ברובד הממשי, ויהיה מחירם של אלה בדעת הקהל העולמית או המקומית אשר יהיה.

02-6509111 | yachin.org.il
merkazyachin@gmail.com